

آیا بانگ جرس شتر دوکوهانه مغان از صدا می‌افتد؟

شتر دوکوهانه مغان گونه در معرض تهدیدی محسوب می‌شود که آخرین تعداد آن به طور مختص تنها در شمال استان اردبیل پرورش داده می‌شود و به علت کاهش جمعیت در خطر انقراض قرار دارد.

به گزارش خبرنگار ایرنا، شتر دوکوهانه موجود در استان اردبیل که تعداد کمی از آنها به جای مانده و هم‌اینک توسط عشایر منطقه مغان و نیز در ۲ مرکز سازمان جهاد کشاورزی نگهداری و پرورش داده می‌شود، از جمله گونه‌های نادر حیوانی به شمار می‌رود که نسل آن در معرض انقراض قرار دارد و اگر اقدامات موثری انجام نشود، به زودی بانگ جرس آن از صدا می‌افتد.

منطقه مغان در شمال استان اردبیل که از دیرباز مهد پرورش و زیستگاه شتر دو کوهانه در کشور بوده، آخرین زیستگاه و به عنوان ذخیره‌گاه ژنتیکی این گونه نادر حیوانی به شمار می‌رود.

این گونه نادر در سال‌های نه‌چندان دور در بین عشایر جهت کوچ و حمل و نقل اثاث عشایر از ییلاق به قشلاق و برعکس نگهداری و استفاده می‌شد ولی در سال‌های گذشته با تغییر سبک زندگی عشایری و ماشینی شدن کوچ، جایگاه قبلی خود را از دست داده است.

با ادامه این روند، جمعیت نسل حیوان منحصر به فرد شتر دوکوهانه به تدریج در سطح استان اردبیل و آذربایجان شرقی از حدود ۷۰ هزار نفر در دهه ۵۰ شمسی کاهش یافته و در آستانه انقراض قرار گرفت به طوری که در اوایل دهه ۷۰، تعداد این گونه شتر به حدود ۷۰ نفر رسید.

هم‌اکنون در مجموع ۲۴۵ نفر از این گونه شتر در استان اردبیل نگهداری می‌شود که ۱۸۱ نفر آن توسط اهالی منطقه و مابقی در ۲ ایستگاه حاکمیتی پرورش شتر دوکوهانه پرورش داده می‌شود.

بنا به اعلام مسئولان جهاد کشاورزی استان اردبیل، در ایستگاه جعفرآباد مغان ۵۲ نفر و در ایستگاه جهادآباد مشگین‌شهر نیز ۲۱ نفر از این گونه شتر دوکوهانه نگهداری می‌شود.

۱۸ نفر در استان اردبیل پرورش‌دهنده شتر دوکوهانه هستند که در

مجموع ۱۸۱ نفر شتر دوکوهانه در اختیار دارند و اغلب آنها یک یا ۲ نفر شتر نگهداری می‌کنند و برخی از عشایر منطقه هم ۱۴ نفر شتر دوکوهانه در اختیار دارند.

ویژگی خاص شتر دو کوهانه مغان

شتر دوکوهانه ایرانی مغان دارای جثه‌ای بزرگ، پشم و کرک زیاد بوده و در برابر گرما و سرما بسیار مقاوم است. بنا به گفته عشایر منطقه، این گونه شتر برای پیاده‌روی بسیار مقاوم بوده و قابلیت بالایی برای حرکت در مناطق کوهستانی و سنگلاخی دارد.

این گونه شتر سنگین وزن بوده و نسبت به سایر گونه‌های شتر و شترهای دوکوهانه موجود در سایر کشورها جثه و اندام بزرگتری دارد و آمیخته‌گری با این گونه، موجب تولد شترهای مقاوم با وزن بالا می‌شود.

شتر دوکوهانه مغان در سال‌های گذشته توسط عشایر منطقه نگهداری و پرورش داده شده و تغذیه آنها در کنار گله گوسفند عشایر انجام می‌شده ولی امروزه تغذیه تعداد اندکی این گونه شتر به شکل دستی انجام می‌شود.

با این حالی که در سال‌های گذشته، عشایر منطقه مغان از شتر دوکوهانه برای باربری و حمل اثاث خود استفاده می‌کردند، ولی برای این شترها جایگاه نگهداری خاصی احداث نمی‌کردند و این گونه نادر به صورت حیوان همراه گله عشایر و برای حمل و نقل بار بین ییلاق و قشلاق نگهداری شده است.

پرورش این شتر در سال‌های گذشته برای مراتع بسیار مفید بود چرا که بسیاری از گیاهانی که علف هرز و مضر گیاهان موجود در مراتع بود، توسط این گونه شتر تعلیف شده و رشد و تکثیر برخی گونه‌های گیاهی به خصوص گونه‌های خاردار و خارشتر در مراتع کنترل می‌شد.

به گفته کارشناسان، گوشت و شیر شتر بسیار مفید بوده و برای مصارف خاص درمانی کاربرد دارد. علاوه بر این، شتر دوکوهانه مغان به علت جثه بزرگ، قابلیت تولید گوشت بیشتری داشته و به علت آناتومی خاص در واحدهای بومگردی و گردشگری نیز از مزیت جذب گردشگر برخوردار است.

آغاز اقدامات احیا و حفاظت و صیانت

در پی کاهش شدید جمعیت شتر دوکوهانه با توجه به اینکه منطقه مغان به عنوان ذخیره‌گاه ژنتیکی این گونه نادر شتر ایرانی در خاورمیانه شناخته شده، اقدامات عملی برای حفاظت و احیای این گونه نادر شتر آغاز شد.

بر این اساس، برای جلوگیری از انقراض نسل این شتر، در سال ۷۴ ایستگاه حفاظت و پرورش شتر دوکوهانه جهادآباد مشگین‌شهر توسط مرکز تحقیقات جهاد کشاورزی تاسیس شد که هم‌اکنون چند نفر شتر در این ایستگاه نگهداری و پرورش داده شده و کارهای تحقیقاتی از جمله ذخیره اسپرم و انتقال جنین در این مرکز انجام می‌شود.

علاوه بر این مرکز، در سال ۸۴ سه نفر شتر دوکوهانه با حمایت‌های مالی مرکز اصلاح نژاد از طریق معاونت امور دام خریداری شده و در ایستگاه تحقیقات دام جعفرآباد مغان و در جوار ایستگاه پرورش گوسفند نژاد مغان نگهداری می‌شود که نسل شتر نگهداری شده در این مرکز نیز هم‌اینک به ۳۲ نفر رسیده است.

مرکز حفاظت و توسعه شتر دوکوهانه بخش جعفرآباد به عنوان مرکز هدف برای بررسی، برنامه‌ریزی و پشتیبانی سازمان خوار و بار و کشاورزی ملل متحد (فائو) انتخاب شده است.

علاوه بر این، برای انجام فعالیتهای تحقیقاتی، آمیخته‌گری، ذخیره اسپرم و تکثیر با گونه‌های دیگر، تعداد چند نفر شتر در سال‌های گذشته به ایستگاه طلوع سمنان منتقل شده است.

اقدامات تکمیلی برای حفاظت و تکثیر شتر دوکوهانه در منطقه مغان

پس از اقدامات اولیه برای حفاظت و احیای نسل شتر دوکوهانه در استان اردبیل، اقدامات تکمیلی دیگری نیز در استان انجام شده که از آن جمله می‌توان به اجرای عملیات توسعه و اصلاح نژاد شتر دوکوهانه در قالب عملیات اصلاح نژاد دام روستایی، شناسایی و پلاک‌کوبی تک به تک شترهای موجود در منطقه مغان، ثبت مشخصات و صدور شناسنامه برای شترهای نگهداری شده توسط عشایر منطقه، احداث آبشخور، بیمه، احداث جایگاه نگهداری و مبارزه با انگل‌های داخلی و خارجی اشاره کرد.

در کنار این اقدامات، مرکز ملی حفاظت از شتر دوکوهانه در سال ۹۳ در شهر جعفرآباد مغان تاسیس شده و پس از تاسیس این مرکز، طرحی تحت عنوان حفاظت و توسعه ژنتیکی شتر دوکوهانه تهیه و به سازمان خوار و بار و کشاورزی ملل متحد (فائو) ارائه شد تا نسل این گونه شتر به صورت بین‌المللی نیز مورد حمایت قرار گیرد.

با ارائه این طرح، در مدت پنج سال اخیر، نمایندگان فائو چندین بار به منطقه آمده و از ایستگاه پرورش و حفاظت از نژاد شتر دوکوهانه در شهر جعفرآباد بازدید کرده و برای اختصاص کمک مالی اعلام آمادگی کردند.

همچنین در ادامه برنامه‌های حمایتی حفاظت و تکثیر نسل شتر دوکوهانه، بغور (شتر نر) مورد نیاز شترداران منطقه نیز از طریق ایستگاه اصلاح نژاد جعفرآباد تامین شد تا شترداران با مشکل زاد و ولد شتر دوکوهانه مواجه نشوند.

علاوه بر این، دستگاه انجماد اسپرم برای مرکز ملی حفاظت از شتر دوکوهانه جعفرآباد نیز خریداری شده تا اسپرم‌گیری و ذخیره اسپرم و ایجاد بانک ژن در این مرکز انجام شود.

تلاش سازمان جهاد کشاورزی برای احیا و صیانت از شتر دوکوهانه مغان

به گفته معاون بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل، در پی به خطر افتادن و احتمال انقراض نسل این حیوان، ایستگاه تحقیقاتی شتر دوکوهانه مغان تاسیس شده که عمده فعالیت آن تحقیقات در زمینه تغذیه، پرورش و اصلاح نژاد و پیدا کردن راهی برای حفظ نسل این نوع شتر متمرکز شده است.

منصور رستم‌نژاد با بیان این که نسل شتر دوکوهانه مغان در حال انقراض است، از همکاری سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل برای صیانت و احیای این گونه نادر با حمایت "سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد(فائو) خبر داد.

وی تغییر شیوه کوچ و حمل بار با ماشین، اسکان‌عشایر و تغییر کاربری اراضی را از جمله علل تهدید جمعیت دامی و افزایش احتمال انقراض شتر دوکوهانه در مغان ذکر کرد.

معاون بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل افزود: با اقدامات حمایتی و تخصصی، نسل این شتر در حال ازدیاد

است و مرکز تحقیقاتی مغان به صورت ترویجی آماده واگذاری شترهای مازاد خود به بهره‌برداران است.

اقدامات حمایتی فائو برای صیانت از شتر دوکوهانه مغان

روند احیای شتر دوکوهانه مغان که از چند سال قبل آغاز شده، هفته گذشته با اجرای برنامه "روز مزرعه شتر دوکوهانه" در راستای اجرای طرح صیانت و حمایت از این گونه جانوری کمیاب با حضور نمایندگان سازمان غذا و خوار و بار جهانی ملل متحد (فائو) در استان اردبیل بررسی شد.

در این برنامه که با همکاری دانشگاه محقق اردبیلی و سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل و در محل ایستگاه پرورش شتر دوکوهانه در شهر جعفرآباد بیله‌سوار مغان برگزار شد، نمایندگان سازمان فائو، نماینده موسسه تحقیقات علوم دامی کشور، معاون پژوهشی دانشگاه محقق اردبیلی، معاون بهبود تولیدات دامی جهاد کشاورزی استان اردبیل، محققان بخش علوم دامی مرکز آموزش و تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان اردبیل، مدیریت هماهنگی ترویج و مدیران و کارشناسان مربوطه به همراه شترداران استان، روند احیا و صیانت از شتر دوکوهانه مغان را بررسی کردند.

در این برنامه، اقدامات انجام یافته در پروژه آموزشی و احیایی سازمان فائو در زمینه صیانت از گونه در حال انقراض شتر دوکوهانه مغان برای جامعه عشایری دشت مغان، کارشناسان امور دام، متخصصان پرورش شتر و گردشگری کشاورزی و دام از استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی، قم و تهران تشریح شد.

در این برنامه اقدامات انجام شده برای احیا و صیانت از شتر دوکوهانه مغان طی ۲ سال از جمله تشکیل و ساماندهی شترداران، اجرای برنامه آموزشی مختلف برای ارتقا و انتقال دانش فنی تخصصی، خرید تجهیزات حمایتی برای تعاونی، اهمیت و ضرورت پرورش و صیانت از شتر دوکوهانه به عنوان ذخیره ژنتیکی ارزشمند، معرفی و جلب مشارکت مردمی برای تحقق این هدف مورد ارزیابی تخصصی قرار گرفت.

بررسی قابلیت شاخص استان اردبیل در زمینه تولید محصولات دامی، برندهای شاخص استانی در حوزه دام (گوسفند مغانی، بز خلخال و شتر دوکوهانه)، توجه بیشتر بر حفظ این نژادهای ارزشمند دامی، تسهیل

روند دسترسی شترداران استان به جایگاه مناسب برای نگهداری شتر، تخصیص مراتع مناسب و بلامعارض برای چرای شتر، ضرورت مصرف نمک و نقش آن در پیشگیری از بیماری‌های شتر و سلامت آن و تاکید بر ساماندهی دفتر تعاونی شترداران از جمله موضوعات مطرح شده در این برنامه آموزشی بود.

سرپرست موقت دفتر نمایندگی فائو در ایران در پیامی به اختتامیه برنامه "روز مزرعه شتر دوکوهانه"، با تقدیر از اقدامات وزارت جهاد کشاورزی جمهوری اسلامی ایران در احیا و صیانت از این گونه جانوری، تکمیل پروژه حفاظت از شتر دوکوهانه را یک تعهد جمعی برای حفاظت از تنوع زیستی و توسعه پایدار ذکر کرد.

یوبک دهوج جی سی افزود: در راستای حفاظت از شتر دوکوهانه به عنوان گونه‌ای که توسط اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت به عنوان گونه «به شدت در معرض انقراض» شناخته شده است، فائو ۲ سال پیش پروژه‌ای را برای ارائه پشتیبانی فنی برای حفظ این گونه از طریق افزایش حفاظت در محیط طبیعی و خارج از محیط طبیعی آغاز کرد و دوره‌های آموزشی برای توانمندسازی شترداران، کارشناسان، دامپزشکان و دانشمندان در این راستا برگزار شد.

وی با تاکید بر ضرورت ارتقای معیشت دامداران محلی، ظرفیت‌سازی و افزایش آگاهی جامعه و متولیان امر در اجرای پروژه احیای شتر دوکوهانه بیان کرد: تعهد ما در حفاظت از این گونه ارزشمند با همکاری نزدیک وزارت جهاد کشاورزی ایران تحقق یافته است.

سرپرست موقت دفتر نمایندگی فائو در ایران با اشاره به ایجاد اولین هاب ژرم پلاسما برای شترهای دوکوهانه مغان در ایستگاه جعفرآباد خواستار ظرفیت‌سازی برای کارشناسان دولتی و شترداران از طریق برنامه‌های آموزشی ملی و بین‌المللی، تاسیس تعاونی شترداران از طریق تهیه تجهیزات تغذیه شد.

وی تجهیز شترهای دوکوهانه مغان به میکروچیپ، تهیه مکمل‌های غذایی، واکسن‌ها و داروها به همراه سفارشی‌سازی اپلیکیشن ساربان یار برای ثبت عملکرد این گونه را ضروری عنوان کرد و گفت: علاوه بر این اقدامات، در گذشته فناوری تولیدمثل پیشرفته مانند انجماد اسپرم شترهای دوکوهانه به کار گرفته شده و همچنین انتقال جنین این گونه به گونه دیگر نیز انجام شده است.

نماینده اعزامی فائو به کارگاه صیانت از شتر دوکوهانه در دانشگاه

محقق اردبیلی و مدیر پروژه صیانت از شتر دوکوهانه کشور نیز که هفته گذشته برگزار شد، خواستار تشکیل تعاونی شترداران در منطقه مغان شد و گفت: اگر این تعاونی شکل بگیرد، نسل شتر دوکوهانه همچنان حفظ خواهد شد.

ساحره جوزی افزود: با ۳۵۰ هزار دلار اختصاص یافته از سوی فائو نمی‌توان یک نژاد یا گونه جانوری را از خطر انقراض نجات داد و ما به دنبال ارائه برنامه‌ای به دولت هستیم و در این راستا طی ۲ سال اخیر، دوره‌های آموزشی لازم به شکل تور آموزشی در مهم‌ترین مرکز پرورش شتر دنیا در دوبی با حضور کارشناسانی از مرکز اصلاح نژاد دام کشور و شتردارانی از جعفرآباد مغان برگزار شده است.

وی خواستار اختصاص ردیف بودجه از سوی دولت باید برای صیانت از شتر دوکوهانه شد و اظهار کرد: تنها با این روش و با بکارگیری کارشناسان مجربی این حوزه، دغدغه فائو برای حفظ نژاد شتر دوکوهانه در دشت مغان رفع می‌شود.

علیرضا قنبری، رئیس دانشکده منابع طبیعی و کشاورزی دانشگاه محقق اردبیلی نیز در کارگاه صیانت از شتر دوکوهانه مغان، از آماده شدن پیش‌نویس طرح جامع صیانت از شتر دوکوهانه خبر داد و اعلام کرد: شتر دوکوهانه یکی از گونه‌های در معرض خطر است که روند احیا و تکثیر آن با تلاش بخش خصوصی در استان اردبیل دنبال می‌شود.

نیازها و راهکارهای حفاظت و احیای نسل شتر دوکوهانه در استان اردبیل

معاون بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل با اشاره به کاهش شدید جمعیت شتر دو کوهانه خطر انقراض این گونه نادر حیوانی در ایران، خواستار تعریف و تخصیص ردیف اعتباری استانی و ملی برای حفظ، احیا و تکثیر شتر دوکوهانه در این استان شد.

منصور رستم‌نژاد، تأمین نشدن اعتبارات مورد نیاز ملی و استانی برای فعالیت مرکز ملی و ۲ ایستگاه حفاظت و نگهداری، مشکل در تأمین اعتبار برای تهیه نهاده و کارشناس و استخدام ساربان، فقدان توجه اقتصادی شتر دوکوهانه برای شترداران و ارائه نشدن تسهیلات بانکی ویژه به پرورش دهندگان این گونه شتر را از جمله مسائل

موجود برای حفاظت نسل این حیوان در استان اردبیل ذکر کرد.

وی همچنین قاچاق شتر دوکوهانه به سایر کشورها به علت تفاوت قیمت بالا، تغییر روش پرورش و نگهداری در پی تغییر سبک زندگی عشایر منطقه مغان به عنوان نگهدارندگان این گونه، تبدیل مراتع قشلاقی به مزارع و از بین رفتن چراگاه‌های شتر دوکوهانه در منطقه مغان و نیز بروز مشکل هم خونی در بین گله‌های موجود در ۲ ایستگاه را از جمله مشکلات موجود برای تکثیر و پرورش شتر دوکوهانه ایرانی ذکر کرد.

معاون بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان اردبیل تصویب اعتبارات و تسهیلات ارزان قیمت برای شترداران، برگزاری جشنواره برای معرفی و حفظ این گونه نادر حیوانی، توسعه پرورش شتر با تامین اعتبارات ملی و استانی، تامین بغورهای (شترهای نر) مورد نیاز از داخل و خارج استان از طریق واردات شتر دوکوهانه از سایر کشورها، بکارگیری تکنیک‌های نوین زاد و ولد از جمله انتقال جنین و تلقیح مصنوعی، بکارگیری کارشناسان مورد نیاز و نیز صدور کارت شناسایی برای شترداران و آموزش آنها را از جمله راهکارهای حفاظت از نسل شتر دوکوهانه در منطقه مغان ذکر کرد.

وی جذب حمایت ملی و بین‌المللی برای تجهیز و فعالیت مرکز حفاظت شتر دوکوهانه را ضروری خواند و گفت: علاوه بر ایجاد ایستگاه جهادآباد مشگین‌شهر و ایستگاه توسعه و پرورش شتر دوکوهانه در منطقه جعفرآباد مغان، اقدامات عملی برای احیا و جلوگیری از انقراض نسل این گونه شتر با همکاری سازمان خوار و بار و کشاورزی ملل متحد (فائو) باید ادامه یابد.